

"ASAR EMOTSIYASINI OSHIRISHDA O'XSHATISHLARNING O'RNI" (ODIL YOQUBOVNING "BILLUR QANDILLAR" ASARI MISOLIDA)

Rajabova Mo'jiza

Termiz davlat universiteti talabasi

Ilmiy rahbar: Ergasheva Dilrabo Allanazarova

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7950751>

Annotatsiya. Bu maqolada o'xshatishlar haqida umumiy ma'lumotlar, shuningdek o'xshatishlarning Aristotel hamda hozirgi tilshunos olimlarimiz nazdida o'rganilishi haqida fikrlar berib o'tildi. O'xshatishlar Odil Yoqubovning "Billur qandillar" asari asosida tahlilga tortildi.

Kalit so'zlar: o'xshatish san'ati, o'xshatishning leksik xususiyatlari, Odil Yoqubovning "Billur qandillar" asari, o'xshatiluvchi obyekt, o'xshovchi obraz, ko'chim, metafora, istiora.

THE ROLE OF SIMILES IN INCREASING THE EMOTION OF THE WORK (IN THE EXAMPLE OF ODIL YAKUBOV'S WORK "CRYSTAL CHANDELIERS")

Abstract. This article provides general information about similes, as well as the study of similes by Aristotle and our modern linguists. Analogies were analyzed based on Odil Yakubov's work "Crystal Chandeliers".

Key words: the art of simile, lexical features of simile, Odil Yakubov's work "Crystal chandeliers", simile object, simile image, metaphor, metaphor, allegory.

РОЛЬ СРАВНЕНИЙ В ПОВЫШЕНИИ ЭМОЦИОНАЛЬНОСТИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ ОДИЛА ЯКУБОВА «ХРУСТАЛЬНЫЕ ЛЮСТРЫ»)

Аннотация. В этой статье даны общие сведения о сравнениях, а также представления об изучении сравнений Аристотелем и нашими нынешними лингвистами. Аналогии проанализированы на основе произведения Одила Якубова «Хрустальные люстры».

Ключевые слова: искусство сравнения, лексические признаки сравнения, произведение Одила Якубова «Хрустальные люстры», объект сравнения, образ сравнения, метафора, метафора, аллегория.

Oshni tuzsiz tasavvur etib bo'lmagani kabi badiiy adabiyotni ham o'xshatish, maqol, matal, tasviriy vositalarsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Asar emotsiyasini oshirishda o'xshatish va iboralarning o'rni beqiyos. Biror bir badiiy asarni o'qir ekanmiz, undagi o'xshatishlarni ko'rib yozuvchi salohiyati, saviyasi qay darajada yuqoriligiga guvoh bo'lamiz. Deyarli barcha yozuvchilarning roman, hikoya, qissalarni o'qish jarayonida ko'plab o'xshatishlarni uchratamiz. Shunday yozuvchilarimizdan biri Odil Yoqubov. U o'zining barcha asarlarida o'xshatishlarni mahorat bilan qo'llagan. O'xshatish o'zi nima? O'xshatish—ikki narsa yoki voqea hodisalar o'rtasidagi o'xshashlikka asoslanib, ularning biri orqali ikkinchisining belgisini, mohiyatini to'laroq, bo'rttiribroq ko'rsatib berishdan iborat badiiy tasvir vositasi ya'ni ko'chimning sodda turi. O'xshatishlar eng qadimiy tasviriy vositalardan biri sifatida nutqimizni ayniqsa badiiy adabiyot tilini bezashda tasvirning aniqligi va obrazlilikini ta'minlashda foydalaniladi. "Inson o'xshatish qobiliyatiga ega ekanligi bilan boshqa mavjudotlardan farq qiladi"— deydi mashhur yunon faylasufi Aristotel. Hatto u dastlabki bilimlarini o'xshatishdan oladi va bu jarayon samaralari barchaga huzur

bağishlaydi. O'zbek tilshunosligida o'xshatish haqida ilk tadqiqot olib borgan M. Mukarramov o'xshatishning uch asosdan iborat ekanligini, o'xshatiluvchi obyekt va o'xshovchi obraz o'xshatishning asosi ekanligini ta'kidlaydi. Odil Yoqubov ijodi inson his-tuyg'ularini to'liqlantiradigan, hayajonga soladigan tasvirlarga boy. "Hikmatillaning qalbi toshqinday jilovsiz, bir quvonchga to'lib, ko'zlaridan yosh qalqib ketgan edi". ("Billur qandillar"). Mazkur parchada inson qalbi jilovsiz to'lqinga o'xshatiladi, to'liqlarni jilovlab bo'lmagani kabi inson bir nimadan qattiq hayajonlansa qalbidagi his-tuyg'ularini, hayajonini, sevinchini jilovlay olmaydi. O'xshatishning har qanday turida ham obrazlilik mavjud. Adib qalamiga mansub "Singan oyna parchalari yomg'irday yog'ilib, xona qiy chuv bo'lib ketdi" jumlasida oyna parchalari yomg'ir parchalariga mengzalmoqda. "Go'yo o'z polizidan yovvoyi o'tlarni yulib tashlagan dehqonday, u ham Nilufarni o'z ko'nglidan allaqachon o'zib tashlagan emasmi?" Bu satrlarda muqaddas tuyg'u muhabbat toptalganini, yigit qizni qanchalar og'ir bo'lsada, polizdagi yovvoyi o'tlarni yulib tashlagan kabi uni ham o'z ko'nglidan chiqaradi. O'xshatish asosan nutqiy hodisa hisoblanadi. Chunki bu o'rinda ma'lum predmet bir predmetga o'xshatilsa, xuddi shu predmet, boshqa o'rinda ikkinchi narsaga o'xshatilishi mumkin. Masalan: "Begimqul ayiqday chayqalib vazmin odimlab chiqib ketdi." (Odil Yoqubov "Billur qandillar"). Bu yerda Ayiq vazni og'ir hayvon bo'lganligi uchun ham Sambo kurashchisi Begimqul vazn jihatdan ayiqqa o'xshatilgan. Yozuvchi yozgan deyarli barcha asarlaridagi obrazlarni o'quvchi tez va oson tushuna oladi. Chunki har bir obraz o'ziga xos xarakter xususiyati bilan ajralib turadi. Shubhasiz o'quvchi ongida yaqqol namoyon bo'la oladigan obrazlarni yaratish anchagina mehnat talab qiladi. Odil Yoqubov o'z qahramonlarining metaforik tasviriga alohida urg'u berish yo'li bilan buning uddasidan chiqa olgan yozuvchi. Nutq jarayonida, xususan badiiy nutqda so'zlar o'z ma'nosida ham ko'chma ma'noda ham qo'llanilishi mumkin. Ko'chma ma'noda qo'llanilgan so'zlarning umumiy nomi ko'chim deb ataladi. Adabiyotshunoslikda bunga sinonim sifatida trop (yunoncha "ko'chim") termini ham ishlatiladi. Ko'chimning badiiy nutqdagi eng ko'p va samarali qo'llaniluvchi turi istiora, yani metafora hisoblanadi. Adabiyotshunoslikda bu ikki termin sinonim sifatida qo'llaniladi. Masalan: "dehqonlarning qoramtir qo'llarini eslatuvchi o'rik va o'rikzorlar" tasviri atrofdagi manzarani yorqinroq tasavvur etishimizga imkon beradi. Adib asarida o'zi keltirgan istioralarni mahorat bilan qo'llagan holda tabiat go'zalligini nafaqat asar qahramonlarining ichki ruhiyatini undagi o'zgarishlarni ko'z o'ngimizda gavdalandiradi, "muloyim yuzi gulxan taptida qiziganday lov-lov yondi" birikmasida Nilufarning sobiq sevgilisi Hikmatilloning oldida uyalgan va yuzi qizargan holatini tasvirlab beradi. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak o'xshatishlar badiiy asarni tahlil qilish, asarda yoritilgan mazmunga, shakl va hajmga alohida e'tibor qaratishni talab qiladi. Badiiy asarda o'xshatishlarning lingvistik xususiyatlarini tahlil qilish jarayonida biz har bir adibning so'z qo'llash mahorati, yozgan asarining o'quvchiga qay darajada ta'sir etishini ko'ra olamiz. Bu o'z navbatida asar tilini yaxshi tushunib yetishimizga yordam beradi.

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, o'xshatish asosan nutqiy hodisa hisoblanadi. O'xshatishlar turli narsalar o'rtasida aloqa o'rnatish kuchli his-tuyg'ular va tasvirlarni yaratishda ishlatiladi. O'xshatishlarni ko'plab she'riyat, nasr, drama, lirika va hatto hazil iqtiboslarida ham uchratishimiz mumkin. O'xshatishlar bejirim va ta'sirli nutq imkoniyatlariga kuch beradigan tuganmas manba, avlodlar o'rtasidagi obrazlar vorisiyligini saqlovchi muhtasham vosita sifatida katta etnopsixologik, lisoniy madaniyatshunoslik va lingvopoetik qimmatga ega.

REFERENCES

1. Умурқулов Б. Бадиий адабиётда сўз. – Тошкент: Фан, 1993. – 131 б.
2. Qozoqboy Yo'ldosh, Muhayyo Yo'ldosh. Badiiy tahlil asoslar. – T.: Kamalak. 2016.
3. Maxmudov N. O'xshatishlarda milliy mentallik jozibasi .Til va adabiyot ta'limi . 2019 yil, 2-son.
4. Maxmudov N., Xudoyberganova D. O'zbek tili o'xshatishlarining izohli lug'ati. - Toshkent: Ma'naviyat, 2013.